

การส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนกับกฎหมายที่ควรรู้ ตอนที่ ๑

อรวรรณ เกษร
วิทยากรชำนาญการ
ผู้เรียบเรียง

บทนำ

เศรษฐกิจชุมชนถือเป็นแนวคิด แนวทาง หรือรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ในปัจจุบันถือว่าได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก โดยเริ่มจากการที่เศรษฐกิจชุมชนได้อยู่ในกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศนับตั้งแต่ประเทศไทยประสบปัญหาทางเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ ประกอบกับพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ได้พระราชทานพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ และฉบับที่ ๙ ที่ได้เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และต่อมาแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ได้มีการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่สมดุล ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกัน และที่สำคัญรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศก็ได้บัญญัติให้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายพื้นฐานของรัฐในด้านเศรษฐกิจนับตั้งแต่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ จนกระทั่งถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งในเรื่องเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจพอเพียงนั้นถือว่าเป็นแนวคิดด้านเศรษฐกิจที่มีนัยทางหลักการและแนวคิดที่มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ เศรษฐกิจชุมชนเป็นแนวคิดทางเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับชุมชนโดยให้ชุมชนเป็นแหล่งตั้งต้นของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่การผลิต การบริโภค และการจำหน่าย คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ จากการใช้ทุนของชุมชน และจากศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ยึดหลักการการผลิตและการบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มีความสมดุล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นพื้นฐานการพัฒนาทุกเรื่อง รวมทั้งเป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ในยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจทั้งสองนี้ถือว่าเป็นแนวคิดทางด้านเศรษฐกิจที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนได้

บทความนี้มุ่งหมายจะนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน รูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งกฎหมายที่ควรรู้เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักการ รูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รวมทั้งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการ ผู้บริโภค รวมถึงประชาชนทั่วไปได้นำข้อมูลไปใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจตั้งแต่ในระดับฐานล่างจนนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศชาติได้ต่อไป

๑. แนวคิดทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนถือเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เริ่มตั้งแต่ในระดับฐานล่าง โดยมีชุมชนเป็นแหล่งตั้งต้นของการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิตที่สำคัญของชุมชน ซึ่งแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนมีผู้ให้แนวคิดไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา^๑ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้วจึงสะสมและค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัว พึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อนและหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัวตลาดภายในประเทศ แนวคิดนี้มุ่งให้ค้ำนึ่งถึงชุมชน ศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้านและท้องถิ่นเป็นหลัก

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตการบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในท้องถิ่นชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดร่วมทำร่วมรับประโยชน์ของประชาชน และร่วมกันเป็นเจ้าของ เศรษฐกิจชุมชนมีรากฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ ความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่^๒

เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ เพื่อพัฒนาศักยภาพตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยใช้กิจกรรมเศรษฐกิจสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ซึ่งจะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในขณะเดียวกันยังมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อนุรักษ์วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ หรืออีกนัยหนึ่ง เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการ^๓

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน จึงสามารถสรุปได้ว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิต การบริโภค การจำหน่ายจ่ายแจกที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ และร่วมกันเป็นเจ้าของ โดยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจมีฐานมาจากศักยภาพของชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชน หรือทุนในชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน จะมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

^๑ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม* (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔): ๑๔ - ๑๕, อ้างถึงใน อัครเจตน์ ชัยภูมิ, “แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: เหลียวหลังแลหน้า นำพาเศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด The economic community concept: Look back, Go forward, Bring Economic Community to survive,” http://202.28.109.66/journalfiles/mcu59_2_04.pdf html (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

^๒ ศิริพร สัจจามันท์, “แนวคิดเศรษฐศาสตร์ทางเลือก แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน,” สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช, <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/home.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

^๓ สยามรัฐออนไลน์, “ประเทศไทย ๔.๐ อย่าลืม เศรษฐกิจชุมชน,” <https://siamrath.co.th/n/9124> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

๒. ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

เศรษฐกิจชุมชนนั้นมิได้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔

“เศรษฐกิจ” หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภค ใช้สอย
สิ่งต่าง ๆ ของชุมชน

“ชุมชน” หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณ
เดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการดำเนินงานโครงการเศรษฐกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๑
ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง เศรษฐกิจทุกสาขาของชุมชนและหมู่บ้าน ซึ่งดำเนินอยู่บนพื้นฐาน
การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม คุ่มค่าและยั่งยืน เป็นการผลิตที่เลี้ยงชีวิต ครอบครัว
และชุมชนได้อย่างพอเพียง ส่วนเกินแห่งผลผลิตนี้เป็นเศรษฐกิจแห่งการแลกเปลี่ยน ซื้อขายหรือแปรรูปตามกำลัง
และวัฒนธรรมของชุมชนเอง

สัมพันธ์ เตชะอธิก^๔ เสนอคำว่าเศรษฐกิจชุมชนที่มีความหมายครอบคลุมคำอื่น เช่น เศรษฐกิจ
ชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเอง มีนัยทางหลักการและแนวคิดเหมือนกัน และนำไปสู่การพัฒนา
ที่ยั่งยืนของชุมชนนี้ มีนัยของความยั่งยืน ๖ ประการ ดังนี้

๑) การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ไม่เป็นหนี้หรือเป็นหนี้้น้อย ๆ ลดความต้องการ
วัตถุเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการผลิต โดยการศึกษา เรียนรู้ แบ่งปันความรู้ เทคนิคและทรัพยากรด้วยตนเอง
และภายนอก ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีความขยันหมั่นเพียร ดำรงชีวิตอย่างมีอิสระและศักดิ์ศรี มีความสมดุลทั่ว
ภายในครอบครัวและการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกื้อกูลกัน

๒) การดูแลรักษาสุขภาพตนเองได้ รู้จักการกินอยู่หลับนอน การพึ่งตนเองทางสุขภาพ ศึกษา
หาความรู้ สาเหตุอาการทางสุขภาพ

๓) การรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกจนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ เน้นการมีส่วนร่วม
ของประชาชนในหลากหลายกลุ่ม เปิดเวทีสำรวจปัญหาและทางเลือกที่แก้ไขได้จริงร่วมกัน

๔) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน ด้วยจิตสำนึกความเป็นเจ้าของ
และมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนา โดยมีหลักคิดคนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมได้

^๔ สัมพันธ์ เตชะอธิก, การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ใน เอกสารประกอบการเสวนา
ทางวิชาการ เรื่อง “การวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น : ภาคเหนือ” จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ
สาขาเศรษฐศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยนเรศวร วันพฤหัสบดีที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
นเรศวร: ๔, อ่างถึงใน อัครเจตน์ ชัยภูมิ, “แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: เหลียวหลัง แลหน้า นำพาเศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด
The economic community concept: Look back, Go forward, Bring Economic Community to
survive,” http://202.28.109.66/journalfiles/mcu59_2_04.pdf html (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

๕) การดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและชุมชน โดยไม่ละเลยและให้ความสำคัญกับความ เป็นท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในการดำรงความเป็นชุมชนอย่างยั่งยืน

๖) การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน เน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป ลดการใช้สารเคมี การนำเข้าเครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และส่งเสริมเทคโนโลยีพื้นบ้าน

จากการศึกษาความหมายเศรษฐกิจชุมชน จึงสามารถสรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การใช้สอยสิ่งต่าง ๆ และการจำหน่ายผลผลิตของชุมชน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมเป็นเจ้าของบนรากฐานความสามารถและศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชน หรือจากการใช้ทุนของชุมชน ได้แก่ วิธีการผลิต ภูมิปัญญาของชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี สภาพภูมิประเทศ และความหลากหลายทางทรัพยากรที่มีอยู่ เป็นต้น

๓. รูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจชุมชน

ด้วยเศรษฐกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายและครอบคลุมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในหลายด้าน ทั้งการผลิต การบริโภค การแปรรูป และการขาย ซึ่งกิจกรรมในกระบวนการนี้อาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๑) การเกษตร ต่อเนื่องการเกษตร และนอกการเกษตร ประกอบไปด้วย ผลิตภัณฑ์จากผ้า เช่น การทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ผ้าไหม มัดหมี่ เป็นต้น ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่และหวาย เช่น ตะกร้า เข่ง กระจาด เป็นต้น ผลิตภัณฑ์อาหารและการแปรรูป เช่น ไวน์จากผลไม้ต่าง ๆ เป็นต้น

๒) กิจกรรมลานค้าชุมชน ได้แก่ การจัดหาพื้นที่ที่ชาวบ้านนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดซึ่งลานค้าอาจตั้งในตลาดชนบท ตลาดเมือง โดยปลอดการเสียค่าธรรมเนียมต่าง ๆ

๓) กิจกรรมร้านค้าชุมชน ได้แก่ การส่งเสริมให้เกษตรกรรวมกลุ่มกันตั้งร้านค้าเพื่อขายผลิตภัณฑ์ของตน ซึ่งมักมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการออมทรัพย์ การระดมทุน ระดมทุน การผลิต และการแปรรูป ซึ่งถือว่าเป็นวงจรที่กลุ่มเกษตรกรผู้มีประสบการณ์จัดตั้งขึ้น

๔) การท่องเที่ยว ประเทศไทยอุดมไปด้วยแหล่งโบราณสถาน น้ำตก แม่น้ำ ลำคลอง และทิวทัศน์ธรรมชาติ ซึ่งการฟื้นฟูความสำคัญของสิ่งเหล่านี้ จะทำให้ผู้คนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศเข้ามาเที่ยวเป็นโอกาสให้คนในชุมชนสามารถเก็บเงินค่าขนส่งและการขายผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นของฝากหรือของที่ระลึกได้

๕) ศูนย์บริการจุดเดียวเบ็ดเสร็จ หรือเรียกว่า ศูนย์ One-Stop-Service เป็นการจัดตั้งเพื่อเจริญรอยตามพระราชดำริที่ว่าควรมีสถานที่ที่เกษตรกรสามารถแสวงหาข้อมูล คำแนะนำในการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์บก สัตว์น้ำ การใช้น้ำ บำรุงดิน การป้องกันและปราบศัตรูพืช การลงทุน การตลาด การแปรรูปผลผลิต เป็นต้น ได้อย่างครบถ้วน^๔

นอกจากนั้น ยังมีการแบ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์ตามเกณฑ์ของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย โดยเป็นผลิตภัณฑ์ในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product) ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างงาน สร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากร และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้าที่มีคุณภาพ มีจุดเด่น

^๔ ขวัญกมล ดอนขวา, รายงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ,” <https://core.ac.uk/download/pdf/70938311.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑).

และมีมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งสามารถแบ่งผลิตภัณฑ์ของโครงการนี้ออกได้เป็น ๕ กลุ่ม ได้แก่ ประเภทอาหาร ประเภทเครื่องดื่ม ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกาย ประเภทของใช้ ของตกแต่ง และของที่ระลึก และประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหาร

๔. กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจชุมชน

กฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีจำนวนหลายฉบับ เนื่องจากเศรษฐกิจชุมชนเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนที่มีความหลากหลาย ซึ่งในที่นี้จะขอก้าวเฉพาะกฎหมายในบางฉบับที่มีความสำคัญอันเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน โดยเริ่มจากกฎหมายในลำดับสูงสุด และกฎหมายเฉพาะเรื่องในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ และพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้น

๔.๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มีบทบัญญัติอันเกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยบัญญัติไว้ในหมวด ๖ แนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา ๗๕ ซึ่งบัญญัติว่า

“รัฐพึงจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกันอย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขจัดการผูกขาดทางเศรษฐกิจที่ไม่เป็นธรรม และพัฒนาความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประชาชนและประเทศ

รัฐต้องไม่ประกอบกิจการที่มีลักษณะเป็นการแข่งขันกับเอกชน เว้นแต่กรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการรักษาความมั่นคงของรัฐ การรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม การจัดให้มีสาธารณูปโภคหรือการจัดทำบริการสาธารณะ

รัฐพึงส่งเสริม สนับสนุน คุ้มครอง และสร้างเสถียรภาพให้แก่ระบบสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ และกิจการวิสาหกิจขนาดย่อมและขนาดกลางของประชาชนและชุมชน

ในการพัฒนาประเทศ รัฐพึงคำนึงถึงความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ และความอยู่เย็นเป็นสุขของประชาชน ประกอบกัน”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ หมวด ๑๖ การปฏิรูปประเทศ มาตรา ๒๕๗ บัญญัติว่า

“การปฏิรูปประเทศตามหมวดนี้ต้องดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังต่อไปนี้

(๑) ประเทศชาติมีความสงบเรียบร้อย มีความสามัคคีปรองดอง มีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาด้านวัตถุกับการพัฒนาด้านจิตใจ

(๒) สังคมมีความสงบสุข เป็นธรรม และมีโอกาสอันทัดเทียมกันเพื่อขจัดความเหลื่อมล้ำ

(๓) ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

จากบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหมวดแนวนโยบายแห่งรัฐ มาตรา ๗๕ และหมวดการปฏิรูปประเทศ มาตรา ๒๕๗ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศได้ให้ความสำคัญกับแนวทางเศรษฐกิจและการจัดระบบเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้รับประโยชน์จากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไปพร้อมกัน

อย่างทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ยึดหลักการผลิตและการบริโภคบนความพอประมาณ มีเหตุผล มีความสมดุล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี นอกจากนี้รัฐธรรมนูญยังกำหนดในเรื่องการปฏิรูปประเทศที่จะต้องดำเนินการต่อไปว่าจะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้ประเทศชาติ และประชาชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย

๔.๒ พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓

กฎหมายสภาเกษตรกรแห่งชาติเป็นกฎหมายที่ออกมาเพื่อดำเนินการให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ที่กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการคุ้มครองและรักษาประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิต การแปรรูปและการตลาด ส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูงสุด รวมทั้งส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรเพื่อวางแผนเกษตรกรรมและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร สนับสนุนสิทธิและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐด้านการปฏิบัติตามนโยบายเกษตรกรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาภาคเกษตรกรรมและระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอย่างยั่งยืนในอนาคต โดยมีสาระสำคัญของกฎหมาย คือ การจัดตั้งสภาเกษตรกรแห่งชาติ และสภาเกษตรกรจังหวัด เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเกษตรกร และองค์กรเกษตรกรในการกำหนดนโยบายและประสานนโยบายกับฝ่ายบริหาร เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร และองค์กรเกษตรกรในการดำเนินกิจกรรมทางด้านการเกษตรกรรม โดยพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ มีสาระสำคัญ ดังนี้

สภาเกษตรกรแห่งชาติ

๑) ให้มีสภาเกษตรกรแห่งชาติ ประกอบด้วยสมาชิก (๑) ประธานสภาเกษตรกรจังหวัด เป็นสมาชิกสภาเกษตรกรแห่งชาติโดยตำแหน่ง (๒) สมาชิกซึ่งสมาชิกตาม (๑) เลือกจากตัวแทนองค์กรเกษตรกร ด้านพืช ด้านสัตว์ ด้านประมง และด้านเกษตรกรรมอื่น ๆ จำนวนสิบหกคน โดยกระจายตามความสำคัญและครอบคลุมสาขาอาชีพเกษตรกรรมในแต่ละด้าน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สภาเกษตรกรแห่งชาติกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา และ (๓) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสมาชิกตาม (๑) และ (๒) เลือกจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ด้านเกษตรกรรม จำนวนเจ็ดคน โดยมาจากด้านพืช ด้านสัตว์ และด้านประมงอย่างน้อยด้านละหนึ่งคน ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สภาเกษตรกรแห่งชาติกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

๒) สภาเกษตรกรแห่งชาติมีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญ ได้แก่ เสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อกำหนดนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งแก่เกษตรกร และองค์กรเกษตรกร ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การผลิต การแปรรูป การตลาด และการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม ให้คำปรึกษาและขอเสนอต่อคณะรัฐมนตรีในการแก้ไขปัญหาของเกษตรกร จัดทำแผนแม่บทเสนอต่อคณะรัฐมนตรีโดยแผนแม่บทต้องผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียและเชื่อมโยงกับแผนแม่บทระดับจังหวัด รวมทั้งหน้าที่ในการเสริมสร้างความร่วมมือและประสานงานกับภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อพัฒนาเกษตรกรรม นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกร เป็นต้น

๓) ให้มีสำนักงานสภาเกษตรกรแห่งชาติ เรียกโดยย่อว่า “สกช.” ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ และรับผิดชอบงานด้านธุรการของสภาเกษตรกรแห่งชาติ

สภาเกษตรกรจังหวัด

๑) ให้มีสภาเกษตรกรจังหวัด ประกอบด้วย (๑) สมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งจำนวนสิบหกคน ในกรณีที่จังหวัดใดมีจำนวนอำเภอมากกว่าสิบหกอำเภอ ให้เพิ่มจำนวนผู้แทนเกษตรกรในจังหวัดนั้นให้เท่ากับจำนวนของอำเภอ ซึ่งสมาชิกสภาเกษตรกรจังหวัดจะต้องเป็นเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัด (๒) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งสมาชิกตาม (๑) เลือกจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านเกษตรกรรมจำนวนห้าคน โดยมาจากด้านพืช ด้านสัตว์ และด้านประมง อย่างน้อยด้านละหนึ่งคน โดยให้สำนักงานจัดให้มีการเลือกตั้งเพื่อให้ได้สมาชิกตาม (๑) และการเลือกเพื่อให้ได้สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิตาม (๒) ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่สภาเกษตรกรแห่งชาติกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

๒) สภาเกษตรกรจังหวัดมีอำนาจหน้าที่ที่สำคัญ ได้แก่ พัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรภายในจังหวัด ส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มขององค์กรเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และยุวเกษตรกรในจังหวัด ในรูปแบบต่าง ๆ เสนอแผนพัฒนาเกษตรกรรมระดับจังหวัดต่อสภาเกษตรกรแห่งชาติเพื่อบูรณาการเป็นแผนแม่บทเสนอต่อคณะรัฐมนตรีต่อไป เสนอนโยบายและแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับภาคเกษตรกรรม รวมทั้งให้คำปรึกษาและขอแนะนำแก่เกษตรกรหรือองค์กรเกษตรกร เป็นต้น

๓) ให้มีสำนักงานสภาเกษตรกรจังหวัด เรียกโดยย่อว่า “สกจ.” ทำหน้าที่เป็นเลขานุการ และรับผิดชอบงานด้านธุรการของสภาเกษตรกรจังหวัด

จากบทบัญญัติของกฎหมายสภาเกษตรกรแห่งชาติข้างต้น จะเห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้เป็นกฎหมายที่ส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในด้านเกษตรกรรม ด้วยเหตุผลประการหนึ่งเนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม จึงให้ความสำคัญในด้านเศรษฐกิจการเกษตร เพื่อเป็นการสร้างความมั่นคงให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ กฎหมายฉบับนี้จึงมีบทบัญญัติอันเป็นการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนในด้านการเกษตรในหลายเรื่อง โดยกำหนดให้มีสภาเกษตรกรแห่งชาติและสภาเกษตรกรจังหวัดทำหน้าที่เป็นตัวแทนของเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร ซึ่งสภาเกษตรกรมาจากตัวแทนของเกษตรกรในพื้นที่ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยกำหนดหน้าที่ประการสำคัญเพื่อให้มีส่วนร่วมกำหนดนโยบายการส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งแก่เกษตรกรและองค์กรเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จัดทำแผนแม่บทเสนอต่อคณะรัฐมนตรี รวมถึงเสริมสร้างความร่วมมือและประสานงานกับภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาเกษตรกรรม เป็นต้น อันจะเห็นได้ว่ากฎหมายฉบับนี้บัญญัติขึ้นมาเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนในด้านการเกษตรกรรมให้มีความเข้มแข็งมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยให้คนชุมชนได้มีการประสานความร่วมมือระหว่างกันโดยอาศัยศักยภาพของชุมชนและทุนในชุมชนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

บทสรุป

เศรษฐกิจชุมชนถือเป็นแนวคิดและรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่อยู่ในกระแสที่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และคนในท้องถิ่นชุมชนนับตั้งแต่ประเทศไทยได้ประสบกับปัญหาทางเศรษฐกิจตั้งแต่ปี ๒๕๔๐ ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานพระราชดำรัสในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งต่อมาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ และฉบับที่ ๙ ก็ได้วางแนวทางการพัฒนาโดยเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ ต่อเนื่องมานำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบแนวความคิดและทิศทางการพัฒนาระบบเศรษฐกิจมหภาคของไทยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งในส่วนของรูปแบบการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจชุมชนนั้นถือว่ามีความหลากหลายโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนโดยคำนึงถึงทรัพยากร ศักยภาพ และทุนในชุมชนที่มีอยู่เป็นสำคัญ อันก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งในด้านการผลิต การแปรรูป การจำหน่าย และการบริโภค โดยครอบคลุมเศรษฐกิจในหลายด้าน ได้แก่ การเกษตร ลานค้าชุมชน ร้านค้าชุมชน และการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐยังได้มีนโยบายส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน โดยการจัดทำโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้ชุมชนได้มีการจัดทำผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอันจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

ในส่วนของกฎหมายส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนนั้น ในส่วนของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดทำกฎหมายจำนวนหลายฉบับเพื่อเป็นการส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจของเศรษฐกิจชุมชน โดยมีกฎหมายที่สำคัญ ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ พระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. ๒๕๔๘ และพระราชบัญญัติกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นต้น โดยเริ่มจากรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศมีบทบัญญัติรองรับในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยให้ความสำคัญกับแนวทางการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและจัดระบบเศรษฐกิจเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ในเรื่องการปฏิรูปประเทศที่จะต้องดำเนินการต่อไปก็จะต้องดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายให้ประเทศไทยและประชาชนมีการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย และในส่วนของพระราชบัญญัติสภาเกษตรกรแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๓ ก็เป็นกฎหมายที่ออกมาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการคุ้มครองและรักษาประโยชน์ของเกษตรกรในการผลิต การแปรรูป และการตลาด ส่งเสริมให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนสูงสุด ส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในรูปของสภาเกษตรกรโดยมีทั้งสภาเกษตรกรแห่งชาติและสภาเกษตรกรจังหวัดเพื่อวางแผนเกษตรกรรมและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร รวมทั้งสนับสนุนสิทธิและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างเป็นระบบ อันจะนำไปสู่การพัฒนาภาคเกษตรกรรมและระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

หนังสือ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๔.

ฐานข้อมูลออนไลน์

ขวัญกมล ดอนขวา. รายงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” <https://core.ac.uk/download/pdf/70938311.pdf> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑).

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. <http://www.royin.go.th/dictionary/> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ ธันวาคม ๒๕๖๑)

ศิริพร สัจจามันท์. “แนวคิดเศรษฐศาสตร์ทางเลือก แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน.” สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. <http://www.stou.ac.th/stouonline/lom/data/sec/Alternative/home.html> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

สยามรัฐออนไลน์. “ประเทศไทย ๔.๐ อย่าลืม เศรษฐกิจชุมชน.” <https://siamrath.co.th/n/9124> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

อัครเจตน์ ชัยภูมิ. “แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: เหลียวหลัง แลหน้า นำพาเศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด The economic community concept: Look back, Go forward, Bring Economic Community to survive.” http://202.28.109.66/journalfiles/mcu59_2_04.pdf html (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๑).

เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ

สัมพันธ์ เตชะอภิก. เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง “การวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น : ภาคเหนือ.” การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จัดโดยคณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, วันพฤหัสบดีที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๔๕.